

## **ЩОДО ЧИННИКІВ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОВАДЖЕННЯ ПРО ЗЛОЧИНИ ТА СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ ДІЯННЯ ДІТЕЙ ЯК ОКРЕМОГО ВИДУ ПРОВАДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ**

Серед усіх категорій осіб, чиї права і свободи зобов'язалася утверджувати й забезпечувати держава (ст. 3 Конституції України), слід виділити окрему групу – дітей (неповнолітніх), яким держава та її органи повинні приділяти особливу увагу, що повністю підтверджується системним аналізом Основного закону, Конвенції ООН «Про права дитини», Закону України «Про охорону дитинства». І це цілком стосується кримінального судочинства, в межах якого правове регулювання участі дитини, як вимагає того положення ст. 3 Конвенції ООН «Про права дитини», повинно виходити з того, що в усіх діях щодо дітей першочергова увага приділяється забезпеченню їх інтересів. Але, як свідчить аналіз кримінально-процесуального законодавства, цей аспект ще не до кінця в ньому реалізований, що обумовлює актуальність подальшого дослідження питань забезпечення прав дитини у сфері кримінального судочинства. Їх вирішення безпосередньо пов'язано із реалізацією положень Концепції реформування кримінальної юстиції України щодо необхідності розробки спеціальних процедур ювенальної юстиції.

До дослідження питань становища дитини в несприятливих умовах та екстремальних ситуаціях, до яких справедливо відносять участь її в кримінальному судочинстві, зверталися в тому чи іншому аспекті такі вчені, як О. Х. Галімов, А. Є. Голубов, Л. Л. Каневський, О. С. Ландо, О. О. Левендаренко, В. В. Леоненко, І. С. Манова, Е. Б. Мельникова, Г. М. Мінковський, Г. М. Омеляненко, А. Б. Романюк, В. А. Рибальська, Н. Ш. Сафін, В. М. Трубніков, В. В. Шимановський, Н. В. Шость та багато інших. Узагальнення праць останнього часу дає підстави стверджувати, що розгляд проблем кримінального судочинства стосовно дітей в основному був пов'язаний із висвітленням процесуальних, криміналістичних, психолого-педагогічних особливостей відповідного провадження. Але при цьому в дослідженнях учених, як правило, не приділяється достатньої

уваги питанню, чим саме обумовлено виокремлення цього особливого провадження. Наведене вказує на певну фрагментарність висвітлення в кримінально-процесуальній науці чинників, які фактично покладено в основу його виокремлення в загальній структурі кримінального процесу. Саме тому **метою** даної статті є виявлення факторів, які впливають на становлення та розвиток провадження про злочини та суспільно небезпечні діяння дітей у кримінально-процесуальному праві.

Звернімо увагу на те, що питання відправлення правосуддя стосовно дітей завжди привертало велику увагу з боку науковців, практиків та громадськості. Свого часу І. Я. Фойницький вказував, що для неповнолітніх, як показав досвід, звичайне судове провадження пов'язане із багатьма загрозами. Звідси виник широкий рух на користь ідеї створення особливих судів для неповнолітніх і прийняття ними порядку провадження, більш пристосованого для потреб цих осіб [1, с. 507]. Така думка знайшла своє підтвердження в заснуванні та практичному функціонуванні в багатьох країнах світу особливого провадження в справах про правопорушення неповнолітніх, яке здійснюється в особливому правовому режимі.

Дослідження основного питання статті побудуємо за такою схемою: виявимо і схарактеризуємо основні аспекти відображення регламентації становища дитини та виявлення проявів їх поведінки у сфері кримінального судочинства; з'ясуємо значущість їх у кримінально-процесуальному праві; сформулюємо відповідні висновки та пропозиції щодо вдосконалення кримінального судочинства щодо дітей.

Щодо виявлення основних аспектів відображення становища дітей та проявів їх поведінки в кримінальному судочинстві, то правова природа цього явища, багатогранність відповідних правовідносин вказує на те, що вони здійснюються в межах правової системи держави, яка є невід'ємним складником суспільного та державного життя. Аналізуючи зміст

цього поняття [2, с. 237–239], можна виокремити аспекти, що, на наш погляд, є чинниками, які впливають на становлення та розвиток провадження про злочини та суспільно небезпечні діяння дітей у кримінально-процесуальному праві України як засобу забезпечення прав цих осіб. До них віднесемо: історичні, соціальні, психологічні та власне правові. Підтвердженням доречності саме такого підходу є позиція В. Ю. Васецького, який вказує на тісний взаємозв'язок понять «права особи» і «правова система», що існує як на загально-теоретичному, так і в конкретно-історичному значеннях [3, с. 9].

Так, щодо історичного аспекту це переважно стосується положення неповнолітніх у праві, тобто їх правосуб'єктності та деліктоздатності. З цього приводу слушно вказують, що в основу виділення правового статусу неповнолітніх фактично покладено періодизацію, яка була запроваджена ще за часів Давнього Риму, бо вона й досі зберігає своє значення. Це втілюється в тому, що поняття «неповноліття» є підставою запровадження обмежень прав особи поряд із встановленням особливих юридичних засобів їх компенсації [4, с. 4–5]. Із цим ми повністю погоджуємося.

Так, у римському праві залежно від обсягу дієздатності виділяли три вікові групи неповнолітніх: повністю недієздатні (*infantes*) віком до 7 років; обмежено дієздатні (*impuberes infantia maiores*) віком від 7 до 14 років; дієздатні, але такі, що перебувають під контролем піклувальника (*curator*) – *minores* – віком від 14 до 25 років. Деліктоздатність неповнолітніх мала такі вікові межі: діти до 7–10 років – неделіктоспроможні; від 10 до 14 років – деліктоспроможні, але могли бути звільнені від відповідальності [5, с. 89–91].

Наприклад, структура вікових меж, що існувала в римському праві, була відтворена і в російському праві дореволюційного періоду. Приміром, в Україні XIX – початку XX ст. відповідно до російського законодавства малолітній вік поділявся на такі періоди: повна неосудність (до 10-річного віку); відносна неосудність (від 10- до 14-річного віку); пом'якшені покарання (від 14- до 21-річного віку) [6, с. 31]. Така періодизація безпосередньо впливала на порядок судочинства, який мав особливості щодо кожної з вікових груп, на що звертав увагу І. Я. Фойницький [1, с. 504–506]. Фактично такі межі має вікова періодизація неповнолітніх у

сучасному КК України та КПК України (ст. 18, ст. 20, ч. 2 ст. 22, ч. 2 ст. 97 КК України, п. 5 ч. 1, ч. 4 ст. 6, ч. 4 ст. 6, ст. 7<sup>3</sup>, ст. 9 КПК України).

Отже, існує певна правова спадкоємність: а) у віковій градації неповнолітніх щодо їх розподілу на певні групи; б) у застосуванні різних форм державного примусу за вчинення протиправних дій до неповнолітніх різних вікових груп; в) у запровадженні відмінних від звичайного порядку («дитячих») правових процедур застосування примусових заходів впливу до цих осіб.

Наступним моментом є соціальний чинник, який можна простежити на основні аналізу поняття «дитинство». Так, Закон України «Про охорону дитинства» вказує, що «дитинство – період розвитку людини до досягнення повноліття». За зауваженням Л. Ф. Опухової, це поняття пов'язується не стільки з біологічним станом незрілості, скільки з певними соціальним статусом, з колом прав і обов'язків, притаманним цьому періоду життя [7, с. 9]. Тобто соціальний чинник характеризує ступінь соціалізації особи, можливість залучення її до суспільних відносин, її здатність брати участь у певних діях тощо. Відповідно право реагує на цю особливість визначенням можливості залучення дитини до участі в кримінально-процесуальних правовідносинах. Зокрема підкреслюють, що критерієм визначення можливості участі дитини в кримінальному судочинстві є її здатність правильно сприймати обставини, факти реальної дійсності (стосовно як події злочину, так і порядку судочинства) і давати показання за суттю справи [8, с. 120].

Отже, як ми вважаємо, існує певна залежність між ступенем соціалізації дитини та можливістю її участі в кримінальному судочинстві, де усталені в суспільстві й закріплені в праві погляди, які підтверджені соціальною практикою, визначають як вік дитини, коли вона може бути суб'єктом кримінальних та кримінально-процесуальних відносин, так і форми та методи поводження з нею в межах відповідної правозастосовної діяльності. Вважаємо, що проявами цього аспекту є положення пунктів 1, 2 ч. 1 ст. 433, ст. 437, ч. 2 ст. 438, ст. 440, ст. 444 КПК України.

Наступним аспектом, що має значення для виокремлення досліджуваного нами провадження в окремий інститут, як ми вважаємо, є психологічний. Так, узагальнення наукових досліджень,

пов'язаних із виявленням психологічних особливостей розвитку неповнолітніх-делінквентів, вказує на наявність істотних, таких, що обов'язково повинні бути враховані в праві, особливостей психологічного та фізіологічного розвитку особи неповнолітнього. Насамперед це незавершеність процесу формування особистих рис даної категорії осіб, адже особистість неповнолітнього ще не є усталеним явищем. Зокрема Н. В. Малиш підкреслює, що в процесі формування особистості неповнолітніх правопорушників відбуваються перекручування у сферах самопізнання, самовідношення й саморегуляції, які детермінують їх девіантне поведіння [9, с. 16–17]. Ця обставина має вплив як на зовнішні форми їх поведінки, так і на внутрішні процеси оцінки вчиненого.

Щодо зовнішніх форм, то О. М. Павлик зауважує, що мотиваційна сфера особистості неповнолітніх правопорушників має свої специфічні властивості та є психологічним чинником, який поряд з іншими детермінантами визначає суб'єктивну можливість скоєння злочину [10, с. 16–17]. Щодо особливостей внутрішніх психічних процесів Н. В. Гресь вказує, що процес усвідомлення вини неповнолітніми злочинцями ускладнює недостатнє оволодіння ними емоціями, погане розуміння та прогнозування поведінки своєї та оточуючих, недостатній розвиток правосвідомості [11, с. 19]. Як бачимо з наведеного, особистість неповнолітнього, який опинився в конфлікті із законом, має власну істотну специфіку. Причиною цього є цілий комплекс факторів, більшість із яких хоча й не залежить від дитини, але чинить на неї достатньо сильний вплив, наслідком чого і є вищевказані негативні зміни в структурі особистості, її психіці, що відображається в тому, як ці неповнолітні усвідомлюють участь у кримінально-процесуальних відносинах. Так, О. В. Ярош, зокрема, вказує, що поведінка підлітків формується під впливом ряду факторів: а) об'єктивних (соціальних) – сім'я, навчальний колектив, школа, ЗМІ, дворові компанії, комп'ютерні ігри, б) суб'єктивних (психологічних) – темперамент, характер, рівень інтелекту, комунікативність, емоційно-вольова сфера [12, с. 8].

Вказані особливості психологічного та фізіологічного розвитку неповнолітнього проявляються в розумінні того, що ці особи потребують особливої уваги та турботи з боку суспільства в

процесі реалізації їх прав та свобод, що є чи не найголовнішою умовою їх фізичного та психічного розвитку, забезпечення їх благополуччя [13, с. 1]. Відповідно вони повинні знаходити своє нормативне відображення при регламентації провадження в справах про злочини та суспільно небезпечні діяння неповнолітніх. Тому погодимось з О. Х. Галімовим, який відзначає, що можливість участі дитини (неповнолітнього) у судочинстві як окремого суб'єкта визначається відповідно до психологічного, а не вікового критерію [8, с. 38].

Відповідно до наведеного слід вказати на визнання психологічного чинника як фактора, що впливає на необхідність введення спеціальних кримінально-процесуальних норм, які фактично закладені в основу становлення та розвитку провадження, передбаченого главою 36 КПК України. Проявами цього фактора є положення статей 19, 20 КК України, п. 2 ч. 1, ч. 3 ст. 433, ч. 2 ст. 438, ст. 440, ст. 444 КПК України.

Останнім чинником, який обумовлює становлення та розвиток провадження про злочини та суспільно небезпечні діяння дітей у кримінально-процесуальному праві, є власне правовий. Він є тією формою, яка опосередковує, забезпечує можливість урахування та реалізації в кримінальному процесі виявлених вище історичного, соціального та психологічного чинників, що своїм наслідком має появу та існування відповідного окремого провадження. Але й сам по собі правовий чинник має власне значення, яке реалізується через суто правові явища. Насамперед це принципи права, які в тому чи іншому плані впливають на провадження в справах про злочини та суспільно небезпечні діяння дітей. Так, погодимось з думкою щодо основних демократичних принципів розвитку правової системи України: з урахуванням її приналежності до романо-германської правової системи до них слід віднести принципи соціальної справедливості, гуманізму, демократизму [3, с. 10–11]. Є всі підстави стверджувати, що соціальна справедливість та гуманізм стосовно неповнолітніх, які не тільки опинилися у сфері кримінального судочинства, а навіть уже піддані примусовому впливу з боку держави, знаходять свій прояв протягом тривалого часу. Тобто закріплення особливостей участі неповнолітніх у кримінальних, кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих правовідносинах, а відповідно і певна диференціація правового

регулювання в межах цих галузей права, є усталеною тенденцією в праві. Наприклад, у кримінальному судочинстві це виявляється у формі становлення та розвитку окремого провадження, передбаченого главою 36 КПК України. Такий висновок підтверджується наступними прикладами. Так, за часів радянської влади це знайшло своє відображення в гуманізації кримінальної політики царського уряду щодо неповнолітніх, про що побічно свідчать дані, наведені О. М. Григор'євим з приводу вирішення питання про збільшення кількості виправних закладів для неповнолітніх у кінці XIX ст. [14, с. 17]. Узагальнюючи особливості правової регламентації становища неповнолітніх у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві періоду XIX–початку XX ст. у їх взаємозв'язку із реабілітаційною діяльністю виправно-виховних закладів в Україні, В. П. Шпак відзначає, що вітчизняне кримінальне законодавство того часу відводить судам – дитячим судам – вагому роль щодо захисту прав дитини та охорони дитинства [6, с. 23–25].

За часів радянської влади та після здобуття Україною незалежності вказаний підхід у цілому також застосовувався. Зокрема наступність окремих концептуальних положень щодо особливого підходу до регулювання становища неповнолітніх у сфері кримінального і кримінально-процесуального права підтверджується точками зору Є. М. Гідулянової, А. Є. Голубова, Н. М. Крестовської, А. Б. Романюка [4; 15; 16; 17] та ряду інших науковців. Так, А. Б. Романюк зауважує, що в основі особливостей забезпечення прав неповнолітніх у кримінальному процесі лежать їх вікові фізіологічні та психологічні особливості, саме тому кримінально-процесуальне законодавство встановлює неповнолітнім додаткові гарантії охорони їх прав порівняно з повнолітніми підозрюваними, обвинуваченими, підсудними [17, с. 6–7].

Зі свого боку відзначимо, що ми висловлюємо позицію, за якою існування додаткових гарантій охорони прав неповнолітніх, пріоритетне забезпечення їх прав, свобод та законних інтересів у вітчизняному законодавстві – це аксіома побудови будь-якої правозастосовної діяльності, де неповнолітні можуть зазнавати примусового впливу з боку держави, обмеження їх права тощо. Це повністю підтверджується положеннями Загальної декларації прав людини, Декларації прав дитини,

Конвенції ООН «Про права дитини».

Акцентуємо увагу на тому, що на ґрунті цих актів виникло таке самостійне поняття, як «права дитини», яке є складовою системи права, де ці права дитини – можливості (свободи) неповнолітньої людини, необхідні для її існування, виховання і розвитку [2, с. 185]. У цьому контексті підтримаємо точку зору С. П. Коталейчука, який відзначає, що права неповнолітніх – це комплекс прав і свобод, який характеризує правовий статус неповнолітніх з урахуванням особливостей розвитку людини до досягнення нею віку повноліття [13, с. 10]. Такий правовий статус неповнолітній повинен отримувати і у сфері кримінального судочинства, коли така особа залучена до провадження у кримінальній справі. Цей висновок є небезпідставним, оскільки і Конвенція про права дитини (ст. 40), і Закон України «Про охорону дитинства» передбачають можливість наділення дитини відповідними правами. А як свідчать результати нашого дослідження, умови розслідування та вирішення кримінальної справи дійсно є несприятливими стосовно дитини, а тому її правовий статус в цих умовах повинен знайти своє нормативно-правове закріплення. І такі пропозиції мають місце [4, с. 10]. Додамо, що це повинно мати комплексний характер та знайти своє відображення не тільки в кримінально-процесуальному, а й у кримінальному праві. Вважаємо, що такий особливий комплексний підхід до врегулювання правового становища неповнолітніх є загальною властивістю сучасних правових систем, у тому числі й інших країн, бо він знаходить свій прояв не тільки у главі 36 КПК України, а й в інших галузях права. Відповідним прикладом цього є висновок, наведений А. В. Савченко щодо особливостей кримінальної відповідальності й покарання неповнолітніх в Україні та США, де ці питання виокремлюють у спеціальні нормативні положення [18, с. 19], а норми про кримінальну відповідальність і покарання неповнолітніх у США, порівняно з Україною, є більш гнучкими та різноплановими, а за певних умов – і гуманнішими [18, с. 27].

Підтримуючи висновки А. В. Савченко та спираючись на раніше отримані результати, виділимо ряд моментів. Так, указуючи на норми кримінально-процесуального права, що регулюють особливості участі неповнолітніх у судочинстві, як на такі, що мають охоронну спрямованість, слід також відзначити їх здатність

адаптуватися до особливостей цих осіб. У цьому контексті така функціональна характеристика цих норм як гнучкість, різноплановість та гуманізм повинні бути іманентно їм притаманні. Тому є всі підстави погодитися з тим, що правове становище дитини в кримінальному процесі повинно бути адаптоване до специфіки такої особи і включати як загальні, так і спеціальні процесуальні права й обов'язки [4, с. 3, 11].

Взагалі, на цій підставі ми можемо зробити певне припущення щодо можливостей подальшого розвитку характеру та змісту кримінально-процесуальних норм, які регулюють відповідне провадження за участю неповнолітніх. Так, якщо за внутрішнім змістом, своїм характером ці норми мають охоронну спрямованість, то за методом і формою регулятивного впливу ці норми мусять виявляти значно більшу адаптивність до суб'єкта регулювання (неповнолітнього), ніж звичайні норми, що і знаходять свій прояв у таких їх властивостях, як гнучкість, різноплановість та гуманізм.

Як ми вважаємо, це відобразиться: у виділенні родових (загальних) та видових (спеціальних) норм щодо неповнолітнього; у деталізації змісту статей КПК України з метою усунення однобічного їх тлумачення та можливості сприйняття самим неповнолітнім; у наявності статей виключень, які будуть пов'язані з окремими особливостями неповнолітніх (розумова відсталість, нестабільний психоемоційний стан, відсутність законних представників тощо); у включенні до відповідного розділу (глави) КПК України норм-принципів та норм-цілей провадження у справах про злочини та суспільно небезпечні діяння неповнолітніх.

Як закономірний наслідок комплексу цих нормативно-правових змін, їх кількісна характеристика, за загальними законами буття (закон переходу кількості в якість), повинна привести до істотних змін у змісті правового регулювання провадження в справах про злочини та суспільно небезпечні діяння дітей. Це втілиться в поступовому перетворенні та-

кого провадження в самостійний вид правозастосовної діяльності – ювенальну юстицію, на необхідність створення якої вказано, зокрема, в роботах Є. М. Гідулянової, А. Є. Голубова, Н. М. Крестовської, А. Б. Романюка, А. В. Савченка [4; 15; 16; 17; 18], а її запровадження передбачено в Концепції реформування кримінальної юстиції України.

Отже, підсумовуючи наведене, відзначимо наступне: поява особливих правил судочинства стосовно дітей є об'єктивно обумовленим наслідком дії певних чинників (історичних, соціальних, психологічних, правових); зовнішньою формою існування особливих правил судочинства стосовно дітей стало поступове становлення та розвиток окремого провадження про злочини та суспільно небезпечні діяння дітей; кримінально-процесуальні норми, які регламентують це провадження, є засобом адаптації кримінального судочинства до особливостей дитини; сутність провадження про злочини та суспільно небезпечні діяння дітей у кримінально-процесуальному праві як прояв охоронного режиму щодо цих осіб полягає у введенні додаткових юридичних гарантій охорони їх прав, де мета цього провадження полягає у приділенні першочергової уваги якнайкращому забезпеченню інтересів дитини; наступним якісним етапом розвитку правосуддя щодо неповнолітніх є створення в Україні ювенальної юстиції.

Зважаючи на важливість та складність питання запровадження в Україні спеціальних процедур ювенальної юстиції, розглядаємо його як один із перспективних напрямків наукових досліджень, що стосуються забезпечення прав дітей (неповнолітніх) у кримінальному судочинстві. Саме такий підхід до вдосконалення провадження про злочини та суспільно небезпечні діяння дітей у кримінально-процесуальному праві забезпечить належну реалізацію положень ст. 3 Конвенції про права дитини.

### Література

1. Фойницький І. Я. Курс уголовного судопроизводства. Т. 2. / І. Я. Фойницький. – СПб. : Альфа, 1996. – 552 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
3. Васецький В. Ю. Доктрина прав людини в романо-германській правовій системі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В. Ю. Васецький ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2006. – 20 с.
4. Голубов А. Є. Процесуальне становище в кримінальному судочинстві України неповнолітнього,

який скоїв злочин або суспільно небезпечне діяння : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / А. Є. Голубов ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2005. – 20 с.

5. Римское частное право / [под ред. И. Пухан]. – М. : Юрлитинформ, 2002. – 528 с.

6. Шпак В. П. Теоретичні та практичні засади реабілітаційної діяльності виправно-виховних закладів в Україні (XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. П. Шпак. – Х., 2007. – 43 с.

7. Обухова Л. Ф. Детская (возрастная) психология / Л. Ф. Обухова. – М. : Рос. пед. агентство, 1996. – 374 с.

8. Галимов О. Х. Малолетние лица в уголовном судопроизводстве / О. Х. Галимов. – СПб. : Питер, 2001. – 224 с.

9. Малиш Н. В. Соціально-психологічні особливості формування особистості неповнолітніх правопорушників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / Н. В. Малиш. – Х., 2005. – 18 с.

10. Павлик О. М. Особливості мотиваційної сфери неповнолітніх правопорушників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / О. М. Павлик. – Х., 2005. – 20 с.

11. Греса Н. В. Психологічні чинники усвідомлення вини неповнолітніми злочинцями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / Н. В. Греса. – Х., 2008. – 20 с.

12. Ярош О. В. Судово-психологічна експертиза неповнолітніх обвинувачуваних за агресивні злочини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / О. В. Ярош. – Х., 2008. – 20 с.

13. Коталейчук С. П. Теоретико-правові проблеми правового статусу неповнолітніх в Україні та забезпечення його реалізації як один із основних напрямків діяльності міліції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / С. П. Коталейчук. – К., 2004. – 17 с.

14. Григор'єв О. М. Пенітенціарна теорія та практика в Російській імперії в кінці XVIII – на початку XX століття: історико-правове дослідження (на прикладі українських губерній) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О. М. Григор'єв. – К., 2007. – 21 с.

15. Гідулянова Є. М. Кримінальне провадження у справах малолітніх : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Є. М. Гідулянова. – О., 2008. – 18 с.

16. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Н. М. Крестовська. – О., 2008. – 40 с.

17. Романюк А. Б. Проблеми захисту неповнолітніх у кримінальному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / А. Б. Романюк. – Х., 2004. – 20 с.

18. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / А. В. Савченко ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 36 с.

*Надійшла до редколегії 07.11.2009*

#### **Анотації**

Досліджено чинники (історичні, соціальні, психологічні, правові), які обумовлюють появу особливих правил судочинства стосовно дітей, зовнішньою формою яких є провадження про злочини та суспільно небезпечні діяння дітей. З'ясовано, що сутність останнього полягає в адаптації кримінально-процесуальних норм до особливостей дитини з метою якнайкращого забезпечення її інтересів.

Изучены факторы (исторические, социальные, психологические, правовые), обуславливающие появление особых правил судопроизводства касательно детей, внешней формой которых выступает производство о преступлениях и общественно опасных деяниях детей. Определено, что сущность последнего заключается в адаптации уголовно-процессуальных норм к особенностям ребенка с целью наилучшего обеспечения его интересов.

Factors (historical, social, psychological, legal), stipulating appearance of the special rules in legal procedure concerning children are studied. The external form of these factors is a procedure about crimes and socially dangerous acts of children. It is defined that the essence of the latter consists of criminal procedure norms' adaptation to the peculiarities of child in order to guarantee his interests in the best manner.